

NORMY GENERALNE I USTRÓJ HIERARCHICZNY KOŚCIOŁA

KOŚCIOŁ I PRAWO 11(24) 2022, nr 2, s. 9-25

DOI: <https://doi.org/10.18290/kip22112.1>

Monika Menke

DYKASTERIA DO SPRAW KOMUNIKACJI W STRUKTURZE KURII RZYMSKIEJ

WPROWADZENIE

Kuria Rzymska jest zespołem urzędowych gremiów (do niedawna nazywanych ogólnie dykasteriami¹), wspomagających papieża w sprawowaniu posługi pasterskiej w Kościele powszechnym. W Kodeksie Prawa Kano-

DR MONIKA MENKE – Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu; adres do korespondencji: Univerzitní 22, 771 11 Olomouc, Republika Czeska; e-mail: monika.menke@upol.cz; <https://orcid.org/0000-0002-2814-2524>

¹ Wyrażenie *dicasterium*. Zgodnie z konstytucją apostolską *Pastor Bonus* (Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor Bonus* (28.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-912 [dalej: PB]; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 217-57) dykasteria oznaczała jakikolwiek urząd Kurii Rzymskiej (PB 1-3). Taką nazwą posługuje się również dekret soborowy *Christus Dominus* (nr 9). Dykasterie pod względem prawnym były równe sobie (PB 2). Kongregacje spełniały funkcje wykonawcze, niekiedy także kontrolne. Trybunały spełniały funkcje sądownicze. Rady spełniały specjalne zadania względem różnych kategorii wiernych, itp. Uporządkowanie nazewnictwa i kompetencji poszczególnych dykasterii było nowością w reformie papieża Jana Pawła II. Od czerwca 2022 r. termin „dykasteria” jest określeniem konkretnych urzędów Kurii Rzymskiej, odpowiadających zwykle dawnym kongregacjom lub radom. Zob. Franciscus PP, *Costituzione apostolica Praedicate Evangelium sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa e al Mondo* (19.03.2022) [dalej cyt.: PE], <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html> [dostęp: 14.07.2022].

nicznego z 1983 r.² ustawodawca poświęcił Kurii Rzymskiej tylko dwa kanony (kan. 360-361), w których odsyła do ustawy szczegółowej, która reguluje jej kompetencje. Do tej pory taką ustawą była konstytucja apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus* z dnia 28 czerwca 1988 r. (wielokrotnie zmieniana, nie modyfikując tekstu konstytucji apostolskiej). Dlatego od dawna domagano się reformy, a raczej nowego wydania konstytucji o Kurii Rzymskiej. Papież Franciszek na początku pontyfikatu zapowiedział reformę Kurii Rzymskiej jako jedno ze swoich pierwszych wyzwań. Choć początkowo nie było wiadomo, czy reforma będzie miała charakter personalny czy strukturalny, z czasem stało się jasne, że papieżowi chodziło o zmianę faktyczną, tj. zmianę struktury³. Reforma została sfinalizowana 19 marca 2022 r. promulgacją nowej konstytucji o Kurii Rzymskiej *Praedicate Evangelium*, która weszła w życie w Uroczystość Zstąpienia Ducha Świętego w dniu 5 czerwca 2022 r. Konstytucja ustanawia nową strukturę urzędów kurialnych oraz nowe zasady ich obsadzania i funkcjonowania. Niektóre urzędy zostały. Nowe przepisy stanowią, że kierownictwo poszczególnych dykasterii Stolicy Apostolskiej nie musi już należeć tylko do duchownych, ale mogą je zajmować także ochrzczone osoby świeckie,⁴

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

³ Wkrótce po objęciu urzędu Biskupa Rzymu papież Franciszek utworzył w 2013 r. Radę składającą się z ośmiu kardynałów [Chirographum quo instituitur Consilium Cardinalium ad adiuvandum Romanum Pontificem in Universali Ecclesia gubernanda adque suscipiendum consilium emendationis Constitutionis Apostolicae «Pastor Bonus» de Curia Romana (28.09.2013), AAS 105 (2013), s. 875-76], która miała pomóc zreformować Kurię. W grudniu 2016 r., podczas przedświątecznego spotkania z członkami Kurii, papież przedstawił dotychczasowe kroki w kierunku reformy i podsumował je w 12 kryteriach: indywidualność (nawrócenie osobiste); pastoralność (nawrócenie duszpasterskie); misyjność (chrystocentryzm); racjonalność; funkcjonalność; nowoczesność (aktualizacja); umiarkowanie; pomocniczość; synodalność; katolickość; profesjonalizm; stopniowość (rozeznanie). Również tutaj Papież jednoznacznie powiedział, że celem reformy nie powinni być „nowi ludzie”, ale zmiana mentalności. Przy tej okazji podsumował również dotychczasowe kroki zmierzające do zmiany struktur kurialnych. Zob. Papież Franciszek, *Przemówienie do Kurii rzymskiej*, Boże Narodzenie 2016, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2016/december/documents/papa-francesco_20161222_curia-romana.html [dostęp: 30.05.2022].

⁴ Tu ponownie zbliżamy się do konieczności ponownego zdefiniowania władzy świętej w Kościele (*potestas sacra*). Po Soborze Watykańskim II uznano, że ta święta władza wywodzi się ze święceń i ma dwa ogniska: *potestas ordinis* i *potestas regimis*, które

w tym również kobiety, jeśli Papież uzna daną osobę za wykwalifikowaną i ją mianuje. Konstytucja ustanawia pięcioletni mandat dla rzymskokatolickich duchownych i zakonników pełniących służbę w Kurii Rzymskiej, z możliwością przedłużenia kadencji, po której mają wrócić do swoich diecezji i wspólnot. Nie ulegają zmianie organy wymiaru sprawiedliwości: Penitencjaria Apostolska, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej i Rota Rzymska. Pozostaje również ta sama struktura instytucji gospodarczych, jaką ustanowił w okresie swego pontyfikatu papież Franciszek.⁵ Przedmiotem artykułu nie będzie jednak reforma Kurii Rzymskiej jako takiej, ale konkretny urząd, ważny w obecnym, nasyconym mediami świecie, czyli Dykasteria ds. Komunikacji.

1. RYS HISTORYCZNY

Oczywiście nadzór nad środkami masowego przekazu⁶ na poziomie całego Kościoła nie zaczął się od papieża Franciszka. Ewoluuował on stopniowo, w miarę powstawania poszczególnych mediów. Znaczenie środków masowego przekazu podkreślał już Sobór Watykański II: „Spośród podziwu godnych wynalazków techniki, które geniusz ludzki z pomocą Bożą w naszych zwłaszcza czasach odkrył w rzeczach stworzonych, Kościół – Matka przyjmuje i śledzi ze szczególną troską te, które odnoszą się przede wszystkim do ducha ludzkiego, a które odsłoniły nowe drogi do przekazywania z największą łatwością wszelkiego rodzaju wiadomości, myśli i wskazań. Wśród wynalazków tych najdonioślejsze są urządzenia, które z natury

łączą się w jednym fundamencie. W praktycznym wymiarze następuje jednak coraz większe rozdzielenie tych dwóch władz (z sakramentu święceń i z **misji kanonicznej** od władzy kościelnej). Te nowe przepisy mają również na celu, że władza rządzenia w Kościele nie wynika koniecznie ze święceń. To przypomniał podczas prezentacji tekstu nowej konstytucji znawca prawa kanonicznego ks. Gianfranco Ghirlanda SJ: Każdy chrześcijanin, na mocy sakramentu chrztu, jest uczniem-misjonarzem. Dlatego konieczne jest też włączenie świeckich w struktury zarządzania i odpowiedzialności za Kościół. Por. Conferenza Stampa di presentazione della Costituzione Apostolica „Praedicate Evangelium” sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo (21.03.2022), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/21/0192/00417.html#ghirlanda> [dostęp: 30.05.2022].

⁵ Więcej na ten temat zob. Romanko 2016, 99-120.

⁶ Należą do nich prasa, film, radio, telewizja, Internet, sieci społecznościowe itp., czyli media charakteryzujące się odpowiednią technologią i dużą zdolnością do komunikacji.

swej zdolne są osiągnąć i poruszyć nie tylko jednostki, lecz także całe zbiorowości i całą społeczność ludzką, jak: prasa, kinematografia, radiofonia, telewizja i inne tym podobne. Można je dlatego słusznie nazwać środkami przekazu społecznego”⁷. Na ten fakt zwraca uwagę również ustawodawca w KPK/83, który zachęca pasterzy Kościoła do korzystania ze środków masowego przekazu (kan. 822 § 1) oraz do formowania wiernych w tej kwestii, tak, aby korzystanie z nich było przeniknięte duchem ludzkim i chrześcijańskim (kan. 822 § 2). Treść doktrynalną precyzują następnie inne dokumenty Kościoła, zwłaszcza instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu *Communio et progressio* (1971), adhortacja apostolska papieża Pawła VI *Evangelii nuntiandi* (1975), instrukcja pastoralna *Aetatis novae* (1992), dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu *Kościół a Internet* (2002) i wiele innych.

Kościół początkowo był nieufny wobec nowych mediów, a nawet negatywnie nastawiony aż do XX w., ceniąc jedynie prasę i książki oraz starając się nadzorować w nich obszary wiary i moralności. Przyczynił się do tego również kryzys modernistyczny z przełomu XIX i XX w. Stanowisko zaczęło się zmieniać wraz z papieżem Piusem XI, kiedy to 12 lutego 1931 r. została nadana pierwsza audycja Radia Watykańskiego. Powoli zaczęły pojawiać się media katolickie: Międzynarodowe Biuro Dziennikarzy (1926), Komisja Dyrektorów i Wychowawców (1928), Stowarzyszenie Agencji Prasowych (1936). Te trzy instytucje utworzyły w 1936 r. Międzynarodową Unię Prasy Katolickiej. W 1928 r. powstało Międzynarodowe Katolickie Biuro Filmowe, Międzynarodowe Biuro dla Spraw Radia (1928), Międzynarodowe Biuro dla Spraw Radia i Telewizji (1945). Następnie papież Pius XII pogłębił przyjaźń wobec mediów i promulgował encyklikę *Miranda prorsus* (1957), która jest uważana za przedsoborowe podsumowanie nauczania o mediach w Kościele katolickim [Domaszk 2013, 61-62]. W ślad za tymi działaniami nastąpiły zmiany w dykasterii Kurii Rzymskiej. Dnia 30 stycznia 1948 r. powołano Papieską Komisję ds. Konsultacji Kościoła w dziedzinie Filmu (*Pontificia Commissione di Consulenza e di revisione Ecclesiastica dei films a soggetto religioso o morale*). Dnia 17 września 1948 r. papież Pius XII zatwierdził statut nowego urzędu Kurii Rzymskiej: Papieskiej Komisji ds. Kinematografii Dydaktycznej i Religijnej (*Pontificia*

⁷ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de instrumentis communicationis *Inter mirifica* (4.12.1963), AAS 56 (1964), s. 145-167 [dalej: IM], nr 1.

Commissione per la Cinematografia didattica e religiosa), od 1 stycznia 1952 r. powołano Papieską Komisję ds. Kinematografii. W jej skład wchodziłi eksperci z różnych narodów, prałaci kurialni itp. W 1953 r., kiedy zaczęła dołączać także telewizja, komisja stała się Papieską Komisją ds. Kina, Radia i Telewizji, a jej statut został zatwierdzony 31 grudnia 1954 r. Pozycja małego urzędu zaczęła się zmieniać w okresie Soboru Watykańskiego II (1962-1965) i papież Jan XXIII motu proprio *Boni pastoris* z 22 lutego 1959 r. ustanowił Papieską Komisję jako stabilny urząd kurialny. Papież Paweł VI w motu proprio *In fructibus multis* (2 kwietnia 1964) zmienił dotychczasową komisję na Papieską Komisję ds. Środków Społecznego Przekazu (*Pontificia Commissione per le Comunicazioni Sociali*) i do dziedzin, którymi się zajmowała, dodał prasę – czasopisma. Około 1965 r. powstało Centrum Prasowe Stolicy Apostolskiej (*Sala Stampa della Santa Sede*), nad którym opiekę sprawowała Komisja Papieska (od 1 marca 1968 r.). W 1967 r. papież Paweł VI ustanowił Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (przypada on w VII niedzielę wielkanocną, tydzień przed uroczystością Zstąpienia Ducha Świętego). Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu to jedyny dzień o znaczeniu globalnym wymieniony w dokumentach Soboru Watykańskiego II: „Aby skutecznie wesprzeć te różnorodne formy apostołstwa Kościoła odnośnie do środków przekazu społecznego, winno się wyznaczać we wszystkich diecezjach świata, według uznania biskupów, jeden dzień roku, w którym wierni byłiby pouczani o swych obowiązkach w tej dziedzinie, wzywani do modlitwy w tej sprawie oraz do zbierania funduszu na tenże cel, by go uczciwie obrócić na utrzymanie i rozwijanie popieranych przez Kościół instytucji i przedsięwzięć w tej dziedzinie, wedle potrzeb katolickiego świata” (IM 18). Papieże wydają też w tym dniu coroczne orędzie, które publikowane jest w okolicach święta św. Franciszka Salezego, patrona dziennikarzy (24 stycznia).

Po reformie Kurii Rzymskiej dokonanej na mocy PB, Komisja Papieska przekształciła się w Papieską Radę ds. Środków Społecznego Przekazu (*Pontificio Consiglio per le Comunicazioni Sociali*), która funkcjonowała we współdziałaniu z Sekretariatem Stanu. *Sala Stampa* była postrzegana jako specjalny urząd pierwszej sekcji Sekretariatu Stanu, publikujący oficjalne oświadczenia papieża i Stolicy Apostolskiej (PB 169-170). Około 2000 r., wraz z gwałtownym rozwojem Internetu, Kościół musiał zająć stanowisko także wobec tej sieci: w 2002 r. papież Jan Paweł II podkreślił, że In-

ternet jest nowym forum głoszenia Ewangelii⁸, Jego następca, Benedykt XVI, kontynuował regulację w tej dziedzinie, stwierdzając, że nowe technologie niosą ze sobą zmianę stosunków: Internet nie jest tylko jednym ze środków masowego przekazu, ale stał się nowym środowiskiem kulturowym, w którym ludzie powinni pielęgnować kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni⁹. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu służyła do koordynowania kwestii medialnych w Kościele, dopóki papież Franciszek nie zniósł jej w 2016 r., a jej następcą został utworzony rok wcześniej Sekretariat ds. Komunikacji.

2. UTWORZENIE SEKRETARIATU DS. KOMUNIKACJI W 2015 ROKU

Jego zadaniem było skonsolidowanie dotychczasowej działalności medialnej Stolicy Apostolskiej i nadzorowanie coraz szybciej rozwijającej się dziedziny środków masowego przekazu, zwłaszcza rozwoju mediów cyfrowych. W związku z tym dokonano reorganizacji dotychczasowych struktur Kurii Rzymskiej na tym obszarze. Sekretariat ds. Komunikacji (*Segreteria per la Comunicazione*) rozpoczął swoją pracę 27 czerwca 2015 r. na mocy motu proprio papieża Franciszka *L'attuale contesto comunicativo*¹⁰. Prefektem nowego sekretariatu był początkowo Mons. Dario Edoardo Viganò¹¹,

⁸ Ioannes Paulus PP. II, *Messaggio per la XXXVI giornata mondiale delle Comunicazioni sociali „Internet: un nuovo Forum per proclamare il Vangelo”* (12.05.2002), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20020122_world-communications-day.html [dostęp: 14.07.2022].

⁹ Benedictus PP. XVI, *Messaggio per la XLIII giornata mondiale delle Comunicazioni sociali „Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia”* (24.05.2009), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html [dostęp: 14.07.2022].

¹⁰ Franciscus PP., *Lettera apostolica in forma di motu proprio L'attuale contesto comunicativo* (27.06.2015), AAS 107 (2015), s. 591-92.

¹¹ Nawet ta młoda dykasteria nie uniknęła skandalu. Mons. Dario Edoardo Viganò (27 czerwca 2015 – 21 marca 2018) był pierwszym prefektem dykasterii, ale w marcu 2018 r. musiał zrezygnować po zmanipulowanej publikacji listu Benedykta XVI, znanej w mediach jako „lettergate”. Sekretariat ds. Komunikacji nieszczęśliwie i wybiórczo opublikował 12 marca treść listu prywatnego w sposób, który nadał mu brzmienie absolutnego poparcia dla działań obecnego papieża i pozytywnej recenzji zbioru dzieł teologicznych zatytułowanego „Teologia papieża Franciszka”, przemilczając jedno-

sekretarzem Mons. Lucio Adrian Ruiz, a asesorem był dziennikarz dr Paolo Ruffini. Biuro skupia w jednym systemie informacyjnym media watykańskie o własnej historii i tradycji, tj. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Centrum Prasowe Stolicy Apostolskiej, Watykański Ośrodek Telewizyjny, dziennik „L'Osservatore Romano”, drukarnia Tipografia Vaticana, Radio Watykańskie, Serwis Fotograficzny, Watykański Serwis Internetowy oraz wydawnictwo Libreria Editrice Vaticana.

Był to jednak tylko częściowy krok w reorganizacji Kurii Rzymskiej. Sekretariat ds. Środków Społecznego Przekazu zarządzał także stroną internetową Stolicy Apostolskiej www.vatican.va oraz twitterowym kontem papieża @pontifex. Każda placówka medialna nadal działa samodzielnie, ale teraz pod kierunkiem nowego sekretariatu.

Następnie 6 września 2016 r. papież Franciszek ogłosił Statut tegoż Sekretariatu. Prefekt, sekretarz i członkowie dykasterii są mianowani przez papieża na okres pięciu lat,¹² spotykają się na sesjach zwoływanych przez prefekta w zależności od potrzeb, mogą to być osoby duchowne lub świeckie, ich konsultantami mogą być inni znawcy problematyki medialnej. Spotkania plenarne odbywają się co najmniej raz na dwa lata (*Statuta*, art. 4 § 1). Sekretariat został podzielony na pięć wydziałów (*Direzioni*) zgodnie z ich obszarem kompetencji. Były to: Wydział Spraw Ogólnych (*Direzione per gli Affari Generali*), Wydział Redakcyjny (*Direzione Editoriale*), Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej (*Direzione della Sala Stampa della Santa Sede*), Wydział Technologiczny (*Direzione Tecnologica*) oraz Wydział Teologiczny i Pastoralny (*Direzione Teologico Pastorale*) (*Statuta*, art. 8-12). Język włoski stał się językiem roboczym Sekretariatu. Statut został zatwierdzony *ad experimentum* na okres 3 lat z mocą obowiązującą od 1 października 2016 r. Następnie decyzją papieża Franciszka z 27 lu-

cznie krytyczny fragment dotyczący składu autorów zbioru. Publicznej prezentacji listu towarzyszyło nawet zdjęcie, na którym niestosowne fragmenty były częściowo zamazane, a częściowo zasłonięte przez książki. Skandal był podwójnie kłopotliwy dla Stolicy Apostolskiej, ponieważ pojawił się krótko po tym, jak papież Franciszek publicznie wezwał do walki z tzw. *fake newsami*. Por. *Top Vatican communications officer resigns after 'Lettergate' fiasco*, <https://www.catholicnewsagency.com/news/38020/top-vatican-communications-officer-resigns-after-lettergate-fiasco> [dostęp: 30.05.2022].

¹² Franciscus PP. *Statuta Segreteriae pro Communicatione conditae Litteris Apostolicis Motu Proprio datis "L'attuale contesto" quae antea publici iuris factae sunt* (06.09.2016), AAS 108 (2016), s. 1051-1058 [dalej: *Statuta*], art. 3.

tego 2018 r. nazwa urzędu została zmieniona na Dykasteria ds. Komunikacji (*Dicastero per la Comunicazione*)¹³.

3. DYKASTERIA DS. KOMUNIKACJI PO REFORMIE KURII W 2022 ROKU

Wraz z promulgacją konstytucji o Kurii Rzymskiej *Praedicate Evangelium*, z dniem 5 czerwca 2022 r. zadania i struktura Dykasterii ds. Komunikacji zostaną ukonstytuowane na nowo. Można się zastanawiać, czy Papież już wcześniej przewidywał wyznaczenie jakichś innych dykasterii kurialnych w nazwie tego urzędu z 2018 r., skoro urząd ten jest jedną z trzech pierwszych dykasterii tak nazwanych przed opublikowaniem konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*¹⁴. Dykasteria zajmuje się oficjalną komunikacją Stolicy Apostolskiej i wraz z różnymi instytucjami tradycyjnie związanymi z Sekretariatem Stanu (L'Osservatore Romano, Radio Watykańskie), obejmuje aktualnie również Biuro Prasowe (*Sala Stampa*). Nowe uregulowanie stanowi, że publikacja dokumentów Stolicy Apostolskiej za pośrednictwem oficjalnego biuletynu „Acta Apostolicae Sedis” pozostaje zarezerwowana dla Sekcji Spraw Ogólnych Sekretariatu Stanu. Z drugiej strony sekcja ta korzysta z Dykasterii w zakresie komunikacji dotyczącej oficjalnych komunikatów dotyczących zarówno działalności papieża, jak i Stolicy Apostolskiej, i w tym zakresie ustanawia precyzyjne wytyczne, które mają być realizowane przez Dykasterię. W konstytucji *Praedicate Evangelium* poświęcone są mu artykuły 183-188. Oczywiście nadal obowiązuje statut z 2016 r., którego charakterystyki konstytucja apostolska nie zmienia.

¹³ Franciscus PP. *Rescriptum ex Audientia Ss.mi: Rescritto del Santo Padre con il quale ha deciso che la Segreteria per la Comunicazione si chiami d'ora in poi "Dicastero per la Comunicazione"* (23.06.2018), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/06/23/0476/01039.html> [dostęp: 30.05.2022].

¹⁴ Oprócz Dykasterii ds. Komunikacji w 2018 r. powstały również: Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia (*Dicasterium pro Laicis, Familia et Vita*), która powstała w 2016 r. z połączenia kompetencji Papieskich Rad ds. Świeckich i ds. Rodziny oraz utworzonej w tym samym roku (2016) Dykasterii ds. Służby Integralnego Rozwoju Człowieka (*Dicastero per il servizio dello sviluppo umano integrale*), która jednoczy program dawnych Papieskich Rad Iustitia et Pax, Cor unum, Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Pracowników Służby Zdrowia oraz Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów.

3.1. Kompetencje dykasterii

Dykasteria do spraw Komunikacji posiada kompetencje w zakresie nadzoru nad strukturami oraz działalnością związaną z mediami. Nadzoruje ona cały system komunikacji Stolicy Apostolskiej i ustanawia strukturę koordynującą, aby system komunikacji był jednolity i odpowiadał w sposób koherentny na potrzeby misji ewangelizacyjnej Kościoła w obecnej epoce rozwoju mediów cyfrowych (PE 183), jak również na media, które mogą się dalej rozwijać w przyszłości (PE 184). Zadaniem dykasterii jest jednak nie tylko pełnienie funkcji operacyjnych. Ma ona także pogłębiać i rozwijać we właściwy sposób teologiczne i duszpasterskie aspekty działalności komunikacyjnej Kościoła (np. poprzez szkolenia – PE 185). Konstytucja ponownie zwraca uwagę na okazję świętowania Światowego Dnia Komunikacji (*Giornata mondiale delle Comunicazioni Sociali* – PE 186). Do realizacji swoich działań Dykasteria wykorzystuje infrastrukturę Państwa Watykańskiego, zgodnie ze specyficznym ustawodawstwem i międzynarodowymi zobowiązaniami Stolicy Apostolskiej. Wykonując swoje funkcje, działa we współpracy z odpowiednimi instytucjami kurialnymi, w szczególności z Sekretariatem Stanu (PE 187)¹⁵. Dalsze szczegóły dotyczące funkcjonowania urzędu określa statut z 2016 r.¹⁶

3.2. Struktura dykasterii

Na czele dykasterii stoi prefekt, którym – po rezygnacji Mons. Dario Edoardo Viganò w marcu 2018 r. – został od 5 lipca 2018 r. włoski dziennikarz katolicki dr Paolo Ruffini. Jest on pierwszym w historii świeckim prefektem dykasterii Stolicy Apostolskiej. Instytucje objęte dykasterią są takie same, jak w momencie tworzenia Sekretariatu w 2015 r., ale kolejne mogą być dodawane w miarę pojawiania się nowych (*Statuta*, art. 1 § 3). Dykasteria jest nadal podzielona na pięć wydziałów, z których każdy podlega prefektowi i sekretarzowi. W razie potrzeby mogłyby zostać

¹⁵ Oficjalna strona internetowa dykasterii: www.comunicazione.va

¹⁶ Być może byłoby lepiej, gdyby statut został zmieniony przede wszystkim ze względu na poprawność formalną, ponieważ nadal używa się w nim terminu „sekretariat” zamiast „dykasteria”, itp. W przepisach końcowych zapisano również, że statut został zatwierdzony na okres trzech lat – okres ten upłynął w 2019 r., a nowo utworzona Dykasteria ds. Komunikacji nadal powołuje się na statut na swojej stronie internetowej.

utworzone inne wydziały (*Statuta*, art. 5). Rada Dykasterii ds. Komunikacji jest odpowiedzialna za opracowanie ogólnych wytycznych dla pracy Dykasterii pod kierunkiem, koordynacją i aprobatą Prefekta i Sekretarza (*Statuta*, art. 6 § 1).

Do obowiązków Wydziału Spraw Ogólnych (*Direzione per gli Affari Generali*) należą przede wszystkim sprawy organizacyjne, umowne, prawne, koordynacja, administrowanie działalnością techniczną dykasterii (*Statuta*, art. 8). Wydział Redakcyjny (*Direzione Editoriale*) jest odpowiedzialny za koordynację wszystkich działań redakcyjnych, strategiczny rozwój nowych form komunikacji oraz efektywną integrację mediów tradycyjnych ze światem cyfrowym, ze stałą dbałością o uniwersalny wymiar komunikacji Stolicy Apostolskiej (*Statuta*, art. 9). Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej (*Direzione della Sala Stampa della Santa Sede*) publikuje i rozpowszechnia oficjalne wypowiedzi papieża i Kurii Rzymskiej, organizuje konferencje prasowe i briefingi, odpowiada za komunikację z dziennikarzami (*Statuta*, art. 10). Wydział Technologii (*Direzione Tecnologica*) jest odpowiedzialny za zintegrowane zarządzanie platformami i usługami technologicznymi niezbędnymi dla działalności komunikacyjnej Dykasterii, za badania i rozwój innowacji, planowanie nowych usług i rozwój istniejących, ze stałą dbałością o kompatybilność technologiczną powszechnej komunikacji Stolicy Apostolskiej i Kościołów partykularnych. Nadzoruje także stosowanie międzynarodowych i wewnątrzkościelnych regulacji w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (*Statuta*, art. 11). Wydział Teologiczno-Pastoralny (*Direzione Teologico Pastorale*) ma za zadanie rozwijać teologiczną wizję komunikacji, wspierać pastoralne działanie papieża w słowie i obrazie w kontekście treści teologicznych oraz promować formację teologiczno-pastoralną we współpracy z Kościołami partykularnymi i stowarzyszeniami katolickimi działającymi w dziedzinie komunikacji (*Statuta*, art. 12). Dykasteria posiada własne archiwum i archiwistę, a także kieruje się wytycznymi dotyczącymi przechowywania dokumentów (w tym audiowizualnych i dźwiękowych, w formacie analogowym i/lub cyfrowym), które mają znaczenie prawne i historyczne (*Statuta*, art. 15). Dykasteria posiada również własne przepisy wewnętrzne – *regolamento* (*Statuta*, art. 17-18). Artykuł 16 Statutu wymienia różne media i organy podlegające Dykasterii ds. Komunikacji. Są to następujące podmioty:

1) Portal Vatican News i powiązane z nim media¹⁷: Vatican News to portal Stolicy Apostolskiej, który wraz z Radiem Watykańskim, L' Osservatore Romano i Vatican Media ma na celu aktualizację systemów informacyjnych i szybką komunikację za pomocą nowoczesnych środków. Podzielona jest na cztery obszary tematyczne, które informują o działalności papieża, Stolicy Apostolskiej, Kościoła powszechnego i Kościołów lokalnych. Vatican News opiera się na operatywności językowych redakcji Radia Watykańskiego, przekazując informacje i starając się ewangelizować i wyjaśniać orędzie chrześcijańskie. Do tego obszaru można zaliczyć również nowoczesne media, takie jak portale społecznościowe (<https://www.facebook.com/CentroTelevisivoVaticano>; <https://twitter.com/vaticannews>), kanał youtube (<https://www.youtube.com/user/vatican>) i inne nowe formy komunikacji.

2) Oficjalna strona Stolicy Apostolskiej (vatican.va) jest podstawową stroną, na której oprócz opisów poszczególnych części Kurii Rzymskiej, ich dokumentów, dokumentów poszczególnych papieży (nawet historycznych), można znaleźć codzienne wiadomości w „Bollettino della Sala Stampa”, link do portalu informacyjnego Vatican News, linki do podstawowych dokumentów Kościoła katolickiego, takich jak Biblia, Katechizm, kodeksy prawa kanonicznego, oficjalny biuletyn „Acta Apostolicae Sedis”, itp.

3) Vatican Media (fotografia, audio, wideo), dawniej Centro Televisivo Vaticano – oficjalna służba nadawcza, której zarządzanie również powierzono jezuitom. Centro Televisivo Vaticano (Watykańskie Studio Telewizyjne) powstało w 1983 r., a od listopada 1996 r. rozumiane jest jako organizacja w pełni podporządkowana Stolicy Apostolskiej. Przekazuje najważniejsze komunikaty i działania papieskie, zapewnia codzienną obsługę, zarządza archiwami. Kanał nadaje przez cały rok, 24 godziny na dobę. Sygnał audiowizualny jest dystrybuowany na rzecz sieci telewizyjnych i agencji informacyjnych na całym świecie. Gdy nie jest transmitowane żadne wydarzenie, Vatican Media oferuje na swoich kanałach statyczny obraz z kamery, która na żywo rejestruje Plac Świętego Piotra. Wraz z Radio Vaticana i L'Osservatore Romano jest jednym z trzech oficjalnych źródeł informacji o działalności papieża i Stolicy Apostolskiej. Vatican Media jest członkiem Europejskiej Unii Nadawców i współpracuje z włoskim nadawcą publicznym (Radiotelevisione Italiana) poprzez strukturę RAI

¹⁷ Oficjalna strona internetowa: <https://www.vaticannews.va/it.html>.

Vaticano, która zapewnia telewizyjną dystrybucję wydarzeń na żywo we Włoszech i za granicą.

4) Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej (*Sala Stampa della Santa Sede*) jest zobowiązane do publikowania oficjalnych sprawozdań z działalności papieża i poszczególnych urzędów Kurii Rzymskiej (przemówienia, sprawozdania, dokumenty, a także wypowiedzi w całości). Codziennie publikuje wersję włoską, ale dostępne są również teksty w innych językach. Szefem Biura Prasowego, z tytułem dyrektora, jest od lipca 2019 r. Matteo Bruni. Pierwsze biuro informacyjne tego typu powstało 20 lutego 1939 r., aby przekazywać informacje bezpośrednio dziennikarzom. Miało ono ogromne znaczenie podczas Soboru Watykańskiego II. Od 1966 r. podlegało Papieskiej Radzie ds. Środków Społecznego Przekazu (*Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus*). Od 2015 r. Biuro Prasowe stało się częścią Pierwszej Sekcji Sekretariatu Stanu i ściśle współpracuje z L'Osservatore Romano, Radiem Watykańskim i Telewizją Watykańską. Centrum odpowiada za akredytację dziennikarzy i zarządzanie serwisem medialnym. Od 1 stycznia 2016 r. Biuro Prasowe podlega Dykasterii ds. Komunikacji, a także Sekretariatowi Stanu.

5) L'Osservatore Romano (*Obserwator Rzymski*) to dziennik Stolicy Apostolskiej założony w 1861 r. Ukazuje się w języku włoskim jako dziennik (z wyjątkiem niedziel) oraz w siedmiu innych językach w formie krótkich streszczeń najważniejszych artykułów publikowanych co tydzień (francuski, angielski, hiszpański, portugalski, niemiecki i włoski) lub co miesiąc (polski). Gazeta relacjonuje głównie działalność Stolicy Apostolskiej i wydarzenia w Kościele, ogłaszając (i ewentualnie publikując) dokumenty papieskie. Od maja 2019 r. uzupełnieniem tego czasopisma jest „magazyn dla kobiet”, Donne Chiesa Mondo, który ma odzwierciedlać nowo odkrytą linię kobiecą w katolicyzmie, ale także w innych religiach i sferach¹⁸.

6) Wydawnictwo i Księgarnia Watykańska (*Libreria Editrice Vaticana, LEV*)¹⁹: powstanie wydawnictwa związane było z upowszechnieniem się druku. Około 1587 r. zaczęła pojawiać się idea prasy watykańskiej, która w 1926 r. za czasów papieża Piusa XI stała się prawdziwym wydawnictwem pod nazwą Libreria Vaticana. Po wyborze papieża Jana

¹⁸ Por. <https://www.osservatoreromano.va/it/pages/il-giornale.html> [dostęp: 30.05. 2022].

¹⁹ Oficjalna strona internetowa: <http://www.libreriaeditricevaticana.va/content/libreriaeditricevaticana/it.html>

Pawła II w 1978 r. wydawnictwu powierzono administrowanie nie tylko tradycyjnymi tekstami Magisterium i Stolicy Apostolskiej, ale także pismami Karola Wojtyły, którego dzieła były mało znane poza Polską. Od 2005 r. wydawnictwo zarządza również prawami autorskimi do wszystkich tekstów papieskich w przypadku papieża Benedykta XVI. Oprócz wydawnictwa książkowego rozwinęły się także jego pozostałe struktury (redakcja, biuro zarządzania prawami, biuro gospodarcze, biuro administracyjne, biuro prasowe i biuro czasopism). Dziś LEV jest oficjalnym wydawnictwem Stolicy Apostolskiej, publikującym oficjalne druki, takie jak „Acta Apostolicae Sedis” (AAS), „Notitiae”, „Communicationes”, itp. Faktyczny statut LEV został zatwierdzony przez Sekretariat Stanu w 1991 r.

7) Radio Vaticana (Radio Watykańskie) to oficjalna stacja radiowa Stolicy Apostolskiej, zbudowana na życzenie papieża Piusa XI przez słynnego włosko-irlandzkiego wynalazcę Guglielmo Marconiego (1874-1937). Jezuici kierują radiem od początku jego istnienia. Zostało założone w 1929 r., a rozpoczęło nadawanie 12 lutego 1931 r. W czasie II wojny światowej nadawało w dziewięciu językach, po wojnie rozszerzyło się (aktualnie nadaje w ok. 45 językach), obecnym dyrektorem jest Federico Lombardi, SJ, który już podał się do dymisji, a od sierpnia 2022 r. ma go zastąpić świecki amerykański dziennikarz, doradca ds. komunikacji Sekretariatu Stanu i papieża Franciszka, Gregory Joseph „Greg” Burke. Najważniejszym zadaniem tej rozgłośni jest bezpłatne, wiarygodne, rzetelne i skuteczne głoszenie chrześcijańskiego orędzia. Na pierwszym miejscu stawia działalność papieża i jego drogi. Stara się także połączyć serce życia katolickiego, jakim jest Stolica Apostolska, z krajami na całym świecie. Różnojęzyczne audycje uzupełniają programy liturgiczne, wiadomości chrześcijańskie, programy muzyczne, specjalne transmisje z uroczystości liturgicznych i audycje papieskie. Radio nadaje również audycje w różnych językach, dostarczane przez pracowników z różnych narodów. Sekcja polska Radia Watykańskiego powstała w 1938 r. Do 1948 r. nadawała dwa razy w tygodniu, a później codziennie. Arcybiskup Beran poprosił o czeskie audycje radiowe w lutym 1947 r.; pierwsza audycja odbyła się 22 kwietnia 1947 r., a regularne audycje od 24 grudnia 1947 r. Od 1949 r. czeskie i słowackie sekcje radia nadają oddzielnie²⁰.

²⁰ Oficjalna strona internetowa Czeskiej transmisji Radia Watykańskiego: <https://www.vaticannews.va/cs.html>

8) Drukarnia Watykańska (*Tipografia Vaticana*) jest najstarszą instytucją podlegającą obecnie dykasterii. Została założona przez papieża Sykstusa V dnia 27 kwietnia 1587 r. breve apostolskim *Eam semper* pod nazwą „*Stamperia vaticana*”. Obecnie rezyduje, a od 1908 r. znajduje się w murach Watykanu. W 1937 r. papież Pius XI powierzył tę instytucję Zgromadzeniu Salezjańskiemu, które zarządzało nią przez prawie 80 lat, aż do utworzenia Dykasterii ds. Komunikacji. Do głównych zadań drukarni należy druk dokumentów Stolicy Apostolskiej (broшуry świąt papieskich, druk oficjalnego biuletynu „*Acta Apostolicae Sedis*” oraz dziennika *L'Osservatore Romano*). Ponadto prowadzi prace redakcyjne dla wielu urzędów Kurii Rzymskiej oraz dla osób prywatnych; dostarcza publikacji dla Libreria Editrice Vaticana, Muzeów Watykańskich i Biblioteca Apostolica Vaticana.

9) Watykańska Biblioteka Filmowa została założona 16 listopada 1959 r. przez Jana XXIII w celu gromadzenia i przechowywania filmów o Kościele katolickim. Obecnie zawiera około 7 800 tytułów – historycznych filmów dokumentalnych o papieżach i wydarzeniach kościelnych, kronik filmowych, a także różnych filmów komercyjnych o odpowiedniej tematyce. Zachowało się tu również wiele rzadkich filmów z początków kina. Filmoteka zapewnia przechowywanie filmów w odpowiednich warunkach klimatycznych, aby zapobiec ich zniszczeniu. W skład filmoteki wchodzi również sala projekcyjna na 50 miejsc oraz laboratorium renowacji filmów, specjalistyczny sprzęt do przeglądania filmów i ich konwersji na formaty cyfrowe. Inną inicjatywą jest cykliczny festiwal filmów duchowych (*Festival del Cinema Spirituale*).

Oczywiście nie wyklucza się tworzenia nowych narzędzi medialnych – nie tylko ze względu na rozwój technologii komunikacyjnych, ale także ze względu na formy, które przemawiałyby do „aktualnie istotnych” grup. Taką grupą są np. osoby wykluczone, na które zwrócił uwagę papież Franciszek. I tak w czerwcu 2022 r. pojawił się nowy miesięcznik *L'Osservatore di strada*, pismo przyjaźni społecznej i braterstwa, skierowane do ubogich i wykluczonych. Tekst i wersja internetowa gazety są przygotowywane przez sekcję komunikacji dykasterii i skierowane do „ubogich, aby przywrócić im prawo do mówienia”. W każdą pierwszą niedzielę miesiąca miesięcznik jest rozprowadzany przez bezdomnych wraz z wolontariuszami przy okazji Anioł Pański na placu św. Piotra. Specjalne miejsce (strona 4)

każdego miesiąca będzie poświęcone głosom migrantów, by opowiedzieć ich historię i nadzieje.

WNIOSKI

Ostatnia reorganizacja Kurii Rzymskiej w konstytucji apostolskiej *Preadicate Evangelium* była oczekiwana od wielu lat, ponieważ dzięki częściowym zmianom, jakie wносił do organizacji kurialnej każdy z następców Jana Pawła II, sytuacja była już bardzo niejasna i dlatego ta unifikacja była bardzo potrzebna. W niniejszym artykule została opisana Dykasteria ds. Komunikacji, urząd Kurii Rzymskiej, który w ostatnich czasach rozwija się chyba najbardziej dynamicznie, gdyż zarządza całym obszarem komunikacji papieża i Stolicy Apostolskiej. Utworzenie jednego organu w dziedzinie mediów widzimy przede wszystkim w potrzebie koordynacji, ujednolicenia i umasowienia dotychczas odrębnych i indywidualnych mediów, a także być może nowocześniejszej i lepszej prezentacji centrum Kościoła katolickiego oraz poprawy komunikacji na zewnątrz, w kierunku ewangelizacji, działalności misyjnej Kościoła i dialogu, ale także do wewnątrz Kościoła katolickiego. Celem wykorzystania środków społecznego przekazu w Kościele jest zjednoczenie i postęp we współżyciu ludzkim²¹ i mają być prawdziwym narzędziem jedności i zrozumienia²². Szczególnie we współczesnej kulturze środki te kształtują mentalność ich użytkowników i są preferowane i łatwiej dostępne nawet na poziomie kultu, przepowiadania czy nauczania religii (CP 130). Głoszenie wiary w cyberprzestrzeni jest jednym z wyzwań naszych czasów. Jest to środowisko, w którym coraz więcej osób szuka możliwości komunikacji i uzyskania odpowiedzi na swoje pytania. Ponadto coraz więcej użytkowników wchodzi w świat Internetu, który jest dostępny 24 godziny na dobę. Jest to więc miejsce, do którego powinno wejść także chrześcijańskie przesłanie o Bożej miłości i zbawieniu. Znaczenie cyberprzestrzeni i działań Kościoła w tej dziedzinie ukazał przede wszystkim ostatni okres restrykcji, kiedy to z powodu epidemii wi-

²¹ Pontificium Consilium Instrumentis Communicationis Socialis, Instructio pastoralis ad Decretum Concilii Oecumenici Vaticani II de Instrumentis Communicationis Socialis rite applicandum de mandato eiusdem Concilii exarata *Communio et progressio* (23.05.1971), AAS 63 (1971), s. 593-656 [dalej: CPI], nr 1.

²² Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus, Instructio pastoralis de Communicationibus Socialibus vicesimo exeunte anno a promulgata Instrukcione Pastoralis *Communio et progressio Aetatis novae* (22.02.1992), AAS 84 (1992), s. 447-68, nr 7.

rusa Covid-19 międzyludzkie kontakty społeczne twarzą w twarz zostały ograniczone, a często na długi czas uniemożliwione: korzystanie ze środków masowego przekazu, Internetu, portali społecznościowych i komunikowanie się za ich pośrednictwem stanowiło przynajmniej częściową namiastkę, ale nigdy nie może zastąpić bezpośredniego spotkania międzyludzkiego i tworzenia wspólnoty, które są fundamentem Kościoła Chrystusowego. Powszechność mediów i szybkość, z jaką są w stanie przekazywać informacje, może i powinna być wykorzystywana przez Kościół w ewangelizacji współczesnego świata, ze świadomością odpowiedzialności za nieupiększanie, moralną treść i formę przekazu, prawdziwość i otwartość. Nadzór i koordynacja opisanego wyżej obszaru na poziomie kościelnym będzie lepiej sprawowana przez organ jednoczący, reprezentujący wiele poszczególnych mediów, we współpracy z Sekretariatem Stanu. Możliwości, jakie ostatnio otworzyły się w Kościele dla świeckich pokazują, że Papież szuka zarówno ekspertów w dziedzinie komunikacji, jak i osób zakorzenionych w Kościele (*viri ecclesiastici* w prawdziwym tego słowa znaczeniu), aby znaleźć właściwe sposoby wykorzystania środków komunikacji w ewangelizacji i duszpasterstwie. Wszystko z myślą o tym, że najwyższym celem Kościoła jest prowadzenie ludzi do zbawienia (*salus animarum*). Jeszcze w czasach przedsoborowych robiono Kościołowi katolickiemu wyrzuty, że to właśnie indywidualne przejawy religijności są tym, co „widać” w Internecie w nieskończenie większej ilości niż religia prezentowana przez władze (oficjalne strony diecezjalne, parafialne, jednolite ogólnokościelne). Dykasteria jako organ koordynujący może zatem lepiej tworzyć rodzaj jednolitego wizualnego stylu prezentacji Kościoła katolickiego, jeśli będzie w stanie uchwycić i przedstawić to zagadnienie w sposób jasny i zrozumiały. Jednak nawet papież Franciszek – podpisując się pod przedmową do książki dziennikarza Fabio Bolzetto „Kościół w świecie cyfrowym” (*La Chiesa nel digitale*) – powtórzył, że w czasach ograniczeń zaburzone zostały zwyczaje i praktyki duszpasterskie, technologie cyfrowe były wykorzystywane bardziej jako przestrzeń obecności Kościoła dziś słuszne jest korzystanie z tej wirtualnej przestrzeni, ale to wirtualne spotkanie nie może zastąpić realnego spotkania i że przestrzeń cyfrowa powinna też coraz bardziej stawać się przestrzenią tworzenia kultury spotkania²³.

²³ Por. *Il Papa: il virtuale non può sostituire l'incontro, ma il digitale va abitato dai cristiani*, <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2022-06/papa-prefazione-libro-bolzetta-chiesa-digitale-ruffini-smerilli.html> [dostęp: 14.07.2022].

PIŚMIENNICTWO

- Domaszk, Arkadiusz. 2013. *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła katolickiego. Studium kanoniczno-teologiczne*. Kraków: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Romanko, Agnieszka. 2016. „Nowe struktury ekonomiczno-administracyjne w Kurii rzymskiej.” *Roczniki Nauk Prawnych* XXVI, nr 3:99-120.

Dykasteria do spraw komunikacji w strukturze kurii rzymskiej

Streszczenie

Reforma Kurii Rzymskiej przeprowadzona przez papieża Franciszka w 2022 r. była oczekiwana od początku jego pontyfikatu. W artykule zwrócono uwagę na jedną z nowo utworzonych dykasterii: Dykasterię ds. komunikacji. Powstanie tej dykasterii poprzedziło utworzenie w 2015 r. Sekretariatu ds. Komunikacji. Dykasteria ds. Komunikacji jest tym urzędem Kurii Rzymskiej, który w ostatnich czasach rozwinął się chyba najbardziej dynamicznie, ponieważ zarządza całym obszarem komunikacji papieża i Stolicy Apostolskiej.

Słowa kluczowe: Stolica Apostolska; Sekretariat ds. Komunikacji; Dykasteria ds. Komunikacji; Praedicate Evangelium; reorganizacja Kurii Rzymskiej

Dicastery for Communication in the Structure of the Roman Curia

Summary

Pope Francis' reform of the Roman Curia in 2022 has been expected since the beginning of his pontificate. In the article, we focus on one of the newly created dicasteries: the Dicastery for Communication. The establishment of this Dicastery was preceded by the creation of the Secretariat for Communication in 2015. The Dicastery for Communication is an office of the Roman Curia that is developing probably the most dynamically in recent times, as it manages the entire area of communication between the Pope and the Apostolic See.

Keywords: Holy See; Secretariat for the Communication; Dicastery for Communication; Praedicate Evangelium; reorganization of the Roman Curia

Information about Author: DR. MONIKA MENKE – Palacký University Olomouc; correspondence address: Univerzitní 22, 771 11 Olomouc, Czech Republic; e-mail: monika.menke@upol.cz; <https://orcid.org/0000-0002-2814-2524>